

فرهنگ عاشورا و راه‌های تحقق در ایران امروز

تاریخ دریافت مقاله: ۸۸/۱۲/۱۵

تاریخ تأیید مقاله: ۸۹/۴/۳۰

هوشنگ نایبی^۱

محمدحسن آغاز^۲

چکیده:

معنویات و یا ارزش‌های فرامادی، ارزش‌هایی هستند که در هر جامعه‌ای بسته به ماهیت آن، در زندگی مردم جایگاه اساسی دارند. در جامعه اسلامی ما که ماهیت معنوی آن برگرفته از کلام خدا، سیره پیامبر، رفتار علوی و قیام عاشورایی امام حسین (ع) تنظیم شده است، معنویات بر چهار پایه استوار است که در ترکیب خود با نگرش جامعه‌شناختی زمینه الهی شدن مردم را فراهم می‌کند. این چهار پایه در کنار ارزش‌های مادی - که زمینه‌ساز تحقق ارزش‌های معنوی است - از اهمیت اساسی برخوردار است.

در همه جوامع انسانی، ارزش‌های عدالت‌محور و یا ارزش‌هایی که جامعه بر آن استوار است، از اصولی استخراج می‌شود که به آشکار بر همگان اعیان بوده و نام حقوق به خود می‌گیرند. به عبارت دیگر حقوق مجموعه قواعد و مقرراتی است که دولت‌ها و حکومت‌ها موظفند برای تحقق عدالت و آسودگی مردم خویش به این جهت که آنها عضوی از جامعه هستند (حقوق طبیعی) برای آنها اختصاص دهند. براین اساس این معنویات در جامعه ما براساس آموزه‌های دینی به منصف ظهور می‌رسد.

در این مقاله، محقق سعی دارد با رویکرد جامعه‌شناختی و به شیوه تبیین کارکردی به راه‌های تحقق اهداف فرهنگ عاشورایی در جامعه ما بپردازد. توجه به فرایند فرهنگ‌پذیری و ساماندهی فرهنگی جامعه از طریق سه سطح به ما این امکان را می‌دهد که امیدوار به تحقق فرهنگ عاشورایی در جامعه باشیم.

این که عاشورا چیست و قیام عاشورایی چه پیامدهایی را در برداشته است، سال‌هاست که همگان به آن پرداخته‌اند و کتاب‌های فراوانی در این زمینه نگاشته‌اند. اما راه‌های تحقق معنویات در جامعه ما و در شرایط کنونی با آموزه‌های عاشورایی چگونه است که در این مقاله محقق سعی دارد به اختصار به آن بپردازد. راه‌های تحقق معنویات در این مقاله به سه سطح کلان، میانه و خرد تقسیم و شرح کوتاهی برای آن ارائه شد و در انتها راهکارهایی برای تحقق این ارزش‌ها در جامعه اسلامی ما ارائه می‌شود.

واژگان کلیدی: عاشورا، فرهنگ، ایران، ارزش‌ها، راهکارها.

* استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران E-mail: hnayebi@ut.ac.ir

** کارشناس ارشد جامعه‌شناسی و پژوهشگر صدا و سیما استان گیلان E-mail: maghaz@irib.ir

طرح مسئله:

تحقق اهداف فرهنگی به اندازه مدیریت، هدف و سیاست‌ها مهم هستند بی توجهی به آن باعث می‌شود که ما نحوه توجه به این راه‌های تحقق را با توجه به ظرفیت انسانی نشناسیم و در نتیجه پیوستگی لازم را در انتقال ارزش‌های فرهنگی در جامعه ایجاد نکنیم. در تحلیل و تبیین کارکردی به نقش، اثر و وظیفه یک پدیده سروکار دارد و هدف آن شناخت پیوستگی اعضاء در تداوم ساختاری جامعه نیست.

در این زمینه تحقیقات و مقالات متعدد و پراکنده‌ای صورت گرفته که این مقاله در حد نیاز به راه‌های مختلف ترویج فرهنگ عاشورایی می‌پردازد که کمتر کار شده است، یکی از کارهای انجام شده در این زمینه مجموعه مقالاتی است که به وسیله پژوهشکده تحقیقات اسلامی صورت گرفته که پیشینه قیام عاشورا به همراه کتابشناسی به آن پرداخته است و نقطه قوت این اثر جمع‌آوری مقالات متعددی است که در این زمینه کار شده است، اما در خصوص راه‌های تحقق به این فرهنگ عاشورایی نپرداخته است و نیت بر آن است که با تبیین شیوه‌ها و راه‌ها، زمینه‌ای را فراهم کند که به این موضوع به صورت خاص پرداخته شود.

جامعه و آموزه‌های معنوی

جامعه متشکل از گروه‌های مختلف اجتماعی است که در تعامل با هم، کلیت واحدی را تشکیل می‌دهند و براساس اهدافی که در قالب فرهنگ و دین برای آنها تدوین شده است، به حیات خویش ادامه می‌دهد. طبیعی است هر جامعه‌ای براساس فرهنگ خویش به حیات خویش ادامه می‌دهد و در جامعه اسلامی ما با آموزه‌های شیعی چهارپایه قرآن کریم، سنت، عقل و حدیث به سمت معنویت و الهی شدن سوق پیدا می‌کند.

معنویات و یا ارزش‌های فرامادی، ارزش‌هایی هستند که در هر جامعه‌ای بسته به ماهیت آن جایگاه اساسی در زندگی مردم دارند. در جامعه اسلامی ما که ماهیت معنوی آن برگرفته از کلام خدا، سیره پیامبر، رفتار علوی و قیام عاشورایی امام حسین (ع) تنظیم شده است، زمینه‌ای را فراهم می‌کند که بتوان به تحقق معنویت امیدوار بود. این چهار پایه در کنار ارزش‌های مادی که زمینه‌ساز تحقق ارزش‌های معنوی است از اهمیت اساسی برخوردار است.

فرهنگ عاشورایی که برخاسته از نهضت امام حسین (ع) است؛ بر دو قسمت امریه معروف و نهی از منکر عملی است. این فرهنگ همانطور که امام خمینی (ره) فرموده‌اند، نیازمند زنده نگهداشتن است و امروزه در جامعه ما کم‌رنگ شده است. مردم امروز ما که به افشار مختلف تقسیم شده‌اند، به خصوص نسل جوان با این فرهنگ آشنایی نداشته و در حد عزاداری‌ها، زنجیرزنی‌ها و سینه‌زنی‌ها به انجام مناسک آن می‌پردازند. فرهنگ عاشورایی قیام بر علیه هر نوع بیدادگری ظالمانه است که نیازمند آموزش و تربیت دینی است که این مهم نه در رسانه‌های جمعی تبلیغ می‌شود و نه در مساجد و تکایا.

کم‌رنگ شدن ارزش‌ها و آموزه‌های عاشورایی باعث شده است که مراسم و آداب عاشورایی در ایام عزاداری نیز به خرافات گراییده و این نشان از ناآشنایی افشار مردم با این ارزش‌هاست. توجه و انتقال درست این ارزش‌ها نیازمند درک درست قدرت رسانه‌ها و مطبوعات است که باید به شیوه درست و به نحو مطلوب به حفظ آن همت گماشت.

مهندسی فرهنگی که گام حساب شده و سنجیده برای تحقق بهینه ارزش‌ها در جامعه است، زمینه‌ای را فراهم می‌کند که یکی از مهمترین ارزش‌های فرهنگی ما شیعیان لباس تحقق بیوشد. در مهندسی فرهنگی، یکی از زمینه‌های اساسی تحقق ارزش‌ها، راه‌هاست که زمینه را برای اجرایی شدن اهداف فراهم می‌سازد. در مهندسی فرهنگی به سه امر مهم توجه می‌شود که غفلت شده است و هدف این مقاله پرداختن به راه‌های تحقق است که مورد توجه قرار گرفته است.

سؤال اصلی تحقیق این است که راه‌های تحقق معنویت و آموزه‌های عاشورایی چیست و چگونه می‌توان به ترویج و نشر این ارزش‌ها از طریق نهادها و سازمان‌های فرهنگی- رسانه‌ای پرداخت و چگونه می‌توان از طریق خویش‌شناسی، خانواده، دیگران مهم و یا گروه‌های همسالان به انتقال درست فرهنگ عاشورایی پرداخت.

این مقاله سعی دارد با تبیین راه‌های تحقق فرهنگ عاشورایی، تحلیل کارکردی از وضعیت مطلوبی از شیوه‌های انتقال ارزش‌ها در جامعه ارائه دهد. از آنجایی که نقش راه‌های

در همه جوامع انسانی، ارزش‌های عدالت‌محور و یا ارزش‌هایی که جامعه بر آن استوار است از اصولی استخراج می‌شود که به آشکار بر همگان اعیان بوده و نام حقوق به خود می‌گیرند. به عبارت دیگر حقوق، مجموعه قواعد و مقرراتی است که دولت‌ها و حکومت‌ها موظفند برای تحقق عدالت و آسودگی مردم خویش به این جهت که آنها عضوی از جامعه هستند (حقوق طبیعی) برای آنها اختصاص دهند. بر این اساس این معنویات در جامعه ما براساس آموزه‌های دینی به‌منصه ظهور می‌رسد.

عاشورا چیست؟

عاشورا در فرهنگ ما در جهت تحقق معنویت فقط یک حادثه نیست، بلکه یک فرهنگ برای اجرای امر به معروف و نهی از منکر است. ملت ما برگرد در و دیوار این حرکت امام حسین (ع) فرهنگ ساخته است و به آن به عنوان یک حادثه نمی‌نگرد؛ بلکه واقعه‌ای است که برای ما شور و شعور را باهم گره زده و تبدیل به یک آموزه شده است. آموزه‌ای که انسان‌ساز و حرکت‌آفرین و معنا بخش زندگی است. زندگی یک شیعه حسینی که متأثر از قیام امام حسین (ع) است، فرهنگ عاشورایی ما را شکل می‌دهد و با این تفسیر عاشورای ما شکل می‌گیرد.

عاشورا یک حرکت فرهنگی معنوی برای اجرای احکام خدا بر روی زمینی است که بر اثر نادرستی‌های قوم پلید، به بیراهه رفته و فلسفه عاشورا و آموزه‌های عاشورا با این مقدمات شکل می‌گیرد. در بررسی واقعه‌ای که در روز عاشورا رخ می‌دهد به نوعی با یک جوشش و طغیان روبرو هستیم که همانند هر جوشش انسانی شکلی از عشق در آن وجود دارد. کمیت و کنترل‌پذیری این عشق، معمولاً مبهم و غیرقابل تعیین است؛ به‌طوری‌که گاهی رستگاری را نیز می‌توان از بیدادگری و ستمگری قومی دیگر نتیجه گرفت؛ با این وصف نمی‌توان طغیان و شورش بر آرزومندی مادی و انکار هستی خویش را دلیلی بر حقانیت یک واقعه تاریخی برای الگو شدن دانست. طغیان یا فتحی تمام است همراه با ویرانگری و یا شکستی تلخ همراه با نابود شدن و این به‌هیچ‌وجه امری حسابگرانه نیست.

ابن اثیر در کتاب «نهایه» می‌گوید: «عاشورا یک اسم اسلامی است» و ابن درید می‌گوید: عاشورا یک اسم اسلامی است و در

دوره جاهلیت به این نام معروف نبود، در «مجمع البحرین» نیز آمده است: «عاشورا یک اسم اسلامی است» آنچه پیش از به شهادت رسیدن حضرت امام حسین علیه‌السلام بود این بود که هم پیامبر اسلام (ص) و هم حضرت علی علیه‌السلام شهادت امام حسین علیه‌السلام را در کربلا پیشگویی کرده بودند و حتی امام حسین علیه‌السلام نیز شهادت خود را پیشگویی کرده بود و به برخی از پیامبران پیشین هم شهادت آن حضرت وحی شده بود، ولی پیش از اسلام، دهم محرم را عاشورا نمی‌گفتند. ولی پس از آنکه حضرت امام حسین علیه‌السلام در کربلا به شهادت رسید، آن روز در میان مردم به روز عاشورا معروف شد و شیعیان علی علیه‌السلام آن روز را روز عزا و عزاداری قرار دادند.

شیخ عباس قمی در مفاتیح‌الجنان می‌گوید: روز دهم ماه محرم، روز شهادت امام حسین است، روز مصیبت و حزن ائمه اطهار و شیعیان آنان است و شایسته است که شیعیان در این روز مشغول کارهای دنیوی نگردند و مشغول گریه و نوحه باشند و زیارت عاشورا بخوانند. (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران).

نمود دیگری که می‌توان در گفت و شنودهای این روز دریافت، فتح خویشتن و تأکید بر آزاده بودن است. به‌نحوی که فتح خویشتن به عنوان یک موجود کاملاً مختار و آزاد بسیار سخت‌تر از کارزاری است که در آن با دشمن رویارو در حال جنگ هستیم. در واقع این اولین نماد عقلانی و اخلاقی این روز است که می‌توان با تکیه بر آن و ادعای نتیجه اخلاقی آن در بلندمدت، پاسداشت عاشورا را توجیه کرد. اما پرسش اساسی این است که رهیافت ما از این روز برای رسیدن به چنین هدفی چگونه می‌تواند باشد؟ آیا تنها با زنده نگاه داشتن نام یک روز می‌توان امید داشت که نتیجه متصور آن، روزی بارور شود؟

دومین نماد قابل اعتنای این روز، فرمان به کشتن و کشته شدن است. ما در روز عاشورا به یک پارادوکس اساسی مکتب‌های حتی انسان‌محور هم برمی‌خوریم که «آیا می‌توان فرمان به کشتن یک انسان داد؟»

شاید خیلی‌ها بخواهند برای این پرسش اساسی، ادامه‌ای بتراشند و به‌گونه‌ای پرسش را ادامه دهند که اگر انسانی بخواهد تو را بکشد و یا موجودیت نوع بشر را به تهدید اندازد چطور؟ اما باید گفت که منظور ما از پرسش «آیا می‌توان فرمان به کشتن

یک انسان داد؟» فقط همین پرسش است نه بیش از این و آنچه از پاسخ ما برای این سؤال مدنظر است نوع نگاه آن مکتب به انسان است.

به عنوان پیش فرض می‌پذیریم که هیچ انسانی حق کشتن انسان دیگر را ندارد. چون مرتبه هر کدام از ما در هستی یک مرتبه همسان با هم‌نوع ماست و هستی او به هیچوجه در گستره اختیارات اخلاقی ما قرار نمی‌گیرد که بخواهیم در مورد موجودیتش تصمیم بگیریم.

اهداف قیام امام حسین (ع)

امام حسین (ع) به منظور انجام دادن یک واجب عظیم از واجبات دین که آن واجب عظیم با هیچ کس قبل از امام حسین (ع) انجام نداده بود، قیام کرد. واجبی که در بنای کلی نظام فکری و ارزشی و عملی اسلام جای مهمی دارد (خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۸۷: ۲۰۸).

هدف قیام امام حسین (ع) بازگرداندن جامعه اسلامی به خط صحیح است، منتهی این قیام به حکومت نمی‌رسد؛ به شهادت می‌رسد (همان، ۲۱۴).

شهادت امام حسین (ع) روح تازه‌ای در اسلام دمید و تن‌ها را از رخوت و سستی خارج کرد و چابک و چالاک کرد (شهید مطهری، ۱۳۸۷: ۲۷۰).

در ادامه به آموزه‌های عاشورا که بخشی از آن نیز اهداف این حرکت اسلامی است، پرداخته می‌شود.

آموزه‌های عاشورا

آموزه‌های این روز بزرگ فراوانند و در این مقال قصد توضیحی برای آن نیست و فقط به منظور طرح راه‌ها به ذکر آن پرداخته می‌شود.

- احیای سنت امریه معروف و نهی از منکر،
- خدامحوری و خداجویی،
- مبارزه در راه تحقق عدالت،
- آمیختن کار فرهنگی با ایثار و خودگذشتگی،
- مبارزه با استبداد و خود رأیی،
- احیای حکومت اسلامی،

- افشای باطل،

- عزت و مبارزه با طاغوت،

- برنامهریزی و عمل به تکلیف (محدثی، ۱۳۸۷: ۲۸۶)،

- حمیت از حقوق مردم و راضی بودن از خدا (همان، ۲۹۰).

راه‌های تحقق معنویت: تحلیل جامعه شناختی

سه امر مهم در تحقق اهداف مهندسی فرهنگی اثرگذارند که می‌توان آنها را مدیریت و کارآمدی اعضا، راه‌های تحقق اهداف و اهداف روشن و صریح دانست. در این مرقومه فقط به راه‌ها توجه می‌شود.

وقتی به راه‌های تحقق اشاره می‌شود، تمام راه‌ها و وسایلی است که یک جامعه می‌تواند به سمت مطلوبیت و ارزش‌هایی که بر آن تکیه می‌کند، حرکت کند. این حرکت فقط می‌تواند از طریق آنچه که در جامعه‌شناسی به آژانس‌های جامعه‌پذیری و عوامل مؤثر بر آن، نام برده می‌شود، تحقق یابد.

راه‌های تحقق معنویت، گاهی به برنامه اشاره دارد که می‌توان به برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری، هدف‌مندی، مخاطب‌شناسی و... اشاره کرد. گاهی به عوامل اشاره دارد که می‌توان نقش عوامل مؤثر بر آنها را لیست کرد. اما گاهی این تحقق توجه به آژانس‌های جامعه‌پذیری و فرهنگ‌سازی است که در این مقاله ما به چند عامل به عنوان راه اشاره می‌کنیم.

از دیدگاه جامعه‌شناسان و روان‌شناسی اجتماعی، آژانس‌های جامعه‌پذیری نقش اساسی در تحقق اهداف فرهنگی جامعه دارند که ما در جهت این موضوع - که کاربرد آموزشی تحقق معنویات را دارد - اشاره می‌کنیم.

مهندسی فرهنگی که گام حساب شده و سنجیده برای تحقق بهینه ارزش‌ها در جامعه است، زمینه‌ای را فراهم می‌کند که یکی از مهمترین ارزش‌های فرهنگی ما شیعیان به کرسی واقعیت بنشیند. مهندسی فرهنگی، باید به راه‌های تحقق این اهداف که یکی از زمینه‌های اساسی برای تحقق ارزش‌هاست توجه داشته باشد. راه‌هایی که زمینه را برای اجرایی شدن اهداف فراهم می‌کند. در مهندسی فرهنگی به سه امر مهم توجه می‌شود که یکی از این سه مهم هدف این مقاله است.

براساس اهمیت موضوع، راه‌های تحقق را به سه دسته خرد،

و بخش اساسی هویت ما را شکل می‌دهد. تا مادامی که ندانیم چه می‌کنیم و به کجا می‌رویم و از زندگی چه می‌خواهیم، نمی‌توانیم هویت واقعی خود را شکل دهیم. باید یاد بگیریم و در زندگی خویش تأمل کنیم و به عبارت دیگر به این درجه از خودآگاهی برسیم که به این سؤالات به‌درستی جواب دهیم و گرنه نمی‌توانیم هویت واقعی خود را شکل دهیم.

خود (Self) هسته اصلی نظریه شخصیت را تشکیل می‌دهد و انسان به‌وسیله گرایش به شکوفا شدن و بهبود بخشیدن خود برانگیخته می‌شود. خود، عبارت از مجموعه ویژگی‌هایی فردی است که تفاوت فرد از دیگران و یا شباهت او به دیگران را بیان می‌کند (بدارو دیگران، ۱۳۸۰: ۳۱).

از دیدگاه بعضی از اندیشمندان، اجتماعی شدن فقط حاصل تأثیرات عوامل بیرونی نیست؛ بلکه نیروهای خود ما نیز در شکل‌گیری منش و شخصیت ما نقش دارند. این همان نگرشی است که ما را بر آن می‌دارد که خویش‌شناسی را در صدر همه راه‌ها قرار دهیم. قرآن کریم در سوره مائده، آیه ۵۴ می‌فرماید: «مؤمنین کسانی هستند که در راه دین از نکوهش و ملامت احدی باک ندارند. این است فضل خدا هر که را عطا کند و خدا واسع داناست». این دیدگاه است که حرکت ما را در گفتگو با خود، عاشورایی می‌کند و حرکت‌های عاشورایی را در جامعه ما شکل می‌دهد.

بنابراین نظریه فروم، روان‌کاوی اجتماعی، «ما بوسیله ویژگی‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه‌مان شکل می‌گیریم، با این حال، این نیروها به طور کامل منش ما را تعیین نمی‌کنند. ما عروسک‌های خیمه شب بازی نیستیم که به نخبه‌هایی که جامعه آنها را می‌کشد واکنش نشان دهیم؛ بلکه مجموعه‌ای از ویژگی‌ها یا مکانیسم‌های روان‌شناختی داریم که به‌وسیله آنها ماهیت خود و جامعه ما را شکل می‌دهیم. (شولتز، ۱۳۷۹: ۲۰۵).

خود به تنهایی در اجتماعی شدن نقش ندارد؛ بلکه حاصل کمک کنش و مکانیسم‌هاست. این تفکیک و تمیزها فقط برای تحلیل علمی است. در کل، خود در دیالکتیک میان فرد و جامعه است که شامل همه موارد فوق است به رشد و نمو خود ادامه می‌دهد. بازی کردن، کار، فعالیت داشتن و نمو خود در زندگی روزمره در پرورش خود و اجتماعی شدن آن مؤثر است.

میان‌ه و کلان تقسیم می‌کنیم که در تحقق آموزه‌های عاشورا مؤثر است. این سه سطح جدا از یکدیگر نیستند و تفکیک این سه سطح فقط به‌منظور تحلیل کارکردی است تا نشان داده شود که چگونه می‌توان تصویری از اجزاء در فرایند راه‌های انتقال ارزش‌ها در جامعه داشت. انسجام منطقی این سه سطح در کلیت آنهاست که همه آنها به عنوان یک آژانس شناخته شده و به‌طور مثال می‌توان اثرات خانواده را خویش‌شناسی دید و یا اثرات رسانه را به عنوان یک راه مؤثر در همه آژانس‌های دیگر دید که چگونه رسانه‌های نوین و یا فراگیر بر مدرسه، دوستان و یا کانون‌های فرهنگی جامعه مؤثرند.

خویش‌شناسی، خانواده و گروه‌های دوستان در سطح خرد قرار می‌گیرند.

مدرسه، رسانه و کانون‌های فرهنگی تربیتی در سطح میانه قرار می‌گیرند.

دولت و حکومت و نهادهای کلان فرهنگی سیاسی در سطح کلان قرار می‌گیرند.

راه‌های خرد

۱. خویش‌شناسی و نقش آن در تحقق فرهنگ عاشورایی در جامعه.

خویش‌شناسی در صدر همه آموزه‌ها و راه‌ها قرار دارد و یکی از راه‌های تحقق معنویت در جامعه ما در حوزه مذهب شیعی است که ما را بر آن می‌دارد به تفکر در این زمینه پردازیم. خویش‌شناسی فقط به الگوهای فردی در زندگی شخصی نمی‌پردازد؛ بلکه براساس آموزه‌های عاشورا، همه شیعیان وظیفه دارند که به زندگی خویش، براساس فرهنگ عاشورایی نظر کنند. این خویش‌شناسی براساس آموزه حرّ که خود را از قوم کفار جدا کرد و به امام حسین (ع) پیوست؛ گرفته می‌شود و هم براساس حرکت عاشورایی حسین (ع) که بعد از بجای آوردن حج، مسیر زندگی خویش را با سرزمین نینوا تنظیم کرد.

حرّ، آزاده‌ای است که به گفتگو با خود پرداخت و تمام هستی خویش را به عنوان یک معمای بزرگ زندگی در برابر خویش قرار داد و در آخر از شهدای کربلا به حساب آمد. خویش‌شناسی شامل من کیستم، به کجا می‌روم، چه می‌کنم، معطوف می‌شود

دو فرزند دیگر سپری می‌کنند، برعکس در بسیاری از فرهنگ‌ها دیگر، عمه‌ها و خاله‌ها، عموها یا دایی‌ها و نوه‌ها اغلب جز یک خانواده واحد بوده و مراقب کودکان اطفال بسیار خردسال را به عهده دارند (۱۳۷۳: ۸۵).

از نظر ویل دورانت، نخستین وحدت اجتماعی که این موجود به آن علاقه پیدا می‌کند خانواده است و رشد اخلاق او با محبت و وفاداری به وحدت بزرگترها توسعه می‌یابد تا آن که وطن پهناورش نیز در نظر او تنگ می‌کند (کی نیا ۱۳۷۳: ۶۰۲).

خانواده هم محل کار و هم کانون عبادت، هم دیوان قضا و هم مرکز تعلیم و تربیت برای زندگی متعالی، هم نوعی و شیوه زندگی است. زندگی پر حلاوت و برخوردار از تفاهم و تعاون متعالی محض که تنها قانون حاکم بر آن قانون اخلاقی و روانی و محبت و فداکاری است (همان، ۶۰۲).

از دیدگاه کوهن تجارب والدین بر توفیق بچه‌ها مؤثر است، حتی با کمال تعجب مشاهده می‌کنند که تجارب آنها ممکن است، مانع توفیق بچه‌ها شود (نحات، ۱۳۷۶: ۸۰).

خانواده از راه‌های مختلف می‌تواند بر فرهنگ عاشورایی مؤثر باشد. از ویلسن راه‌ها؛ به عنوان یک الگو، سرمشق فرزندان است. از طریق گفت‌وگو و مباحثه می‌تواند بر این حرکت عظیم مؤثر باشد. از طریق، دعوت به شرکت در مراسم و یا از طریق همراهی در حرکت‌های شورآفرین که نام مشارکت خانوادگی نامیده می‌شود.

نوع ارتباط نوجوان با والدین در چگونگی شکل‌گیری هویت دینی نان مؤثر است. پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد، معنویت نیز همچون دیگر آموزه‌ها، نیازمند انتقال صحیح است و این خانواده است که می‌تواند در این زمینه هم نقش اصلی را در کنار راه‌های مختلف به عهده گیرد.

از دیدگاه بعضی از جامعه‌شناسان از جمله کولی، آژانس‌های جامعه‌پذیری چون خانواده به عنوان منابع زندگی نه فقط برای افراد؛ بلکه برای نهادهای اجتماعی به حساب می‌آید. گروه‌های نخستین از جمله خانواده گروه‌بازی که روابط صمیمانه و احساس در آنها جاری است، منابع اصلی برای ایجاد نهادهای اجتماعی شمرده می‌شوند (توسلی، ۱۳۷۰: ۲۹۸).

ویلیام جی گود (W.GoGood) بر خانواده به عنوان عامل

از دیدگاه یونگ، چهار کنش خود را در درک موقعیت خویش کمک می‌کنند. این چهار کنش عبارتند از: احساس Feeling، الهام Intuition، ادراک Perception، تفکر Thinking (فیش و فرانک، ۱۳۶۹: ۵۱).

هویت اجتماعی بدون خود ناموجه است، مفهوم خود با مفاهیم اجتماعی و هویتی که شخص با آن درگیر است، همراه است. حقیقت وجود ما همانی نیست که هستیم، بلکه چیزی است که از خوبستن می‌کنیم، آنچه فرد را می‌سازد وابسته به اعمال و رفتارهای سازنده‌ای است که فرد در پیش می‌گیرد خود فهمی منوط به نیت باطنی و اساسی‌تری است که در ساخت و باز ساخت مفهومی منسجم نتیجه‌بخش برای هویت شخص نقش دارد (گیدنز ۱۳۷۸: ۱۱۲).

هر خود منفرد، مرکز تجسم‌یافته سپهری اجتماعی از خود و دیگران است. کانون آمد و شدهای درونی، بیرونی و ایمنی و داده، ستانده‌های تبادلی که برخی از آنها در خود حک می‌شوند و برخی نیز نمی‌شوند (جنکینز ۱۳۸۰: ۸۲).

نهایت آن که خود یکی از راه‌های تحقق معنویت است و این خود به جدال با آموخته‌های فرد برمی‌خیزد و اگر از عاشورا درس بگیریم، حر، به عنوان یکی از فرماندهان لشکر عاشورا با خود به جدال پرداخت و در آخر عاشورایی شد.

۱. خانواده و نقش آن

خانواده هم هدف تحقق فرهنگ عاشورایی است و هم راه تحقق در جهت ترویج فرهنگ عاشورایی که افراد در آن می‌زیند و بالنده می‌شوند. خانواده بنیان زندگی اجتماعی و اولین کانون تربیت فرزندان است. نهاد خانواده اساسی‌ترین و اولین محیط اجتماعی شدن است. کودک از بدو تولد در دامن خانواده نشو و نما می‌یابد و سپس در کنار دیگر نهادهای اجتماعی شدن ارتباط خویش را با آن حفظ می‌کند. اگرچه تأثیر خانواده امروزه به سبب جابه‌جایی نقش‌ها کم شده است؛ اما هیچ‌گاه این تأثیر از بین نرفته است، از دیدگاه آنتونی گیدنز، در جامعه امروزی اجتماعی شدن پیش از همه در یک زمینه کوچک خانوادگی رخ می‌دهد بیشتر کودکان انگلیسی نخستین سال‌های زندگی خود را در درون یک واحد خانوادگی شامل مادر، پدر و شاید یک یا

اساسی - اجتماعی تأکید دارد. به اعتقاد گود، اگر شخص بخواهد در نهایت عضوی از جامعه بشود، مسلماً باید مهارت‌های اجتماعی و آداب و رسوم ویژه جامعه را یاد بگیرد و خانواده وظیفه دارد آنچه را جامعه از نسل جوان تر تقاضا می‌کند به کودک یاد دهد، البته والدین نیز وقت زیادی را صرف این امر می‌کنند (فخری، ۱۳۷۵: ۵۵).

نقش دیگران مهم و تعمیم یافته در تحقق معنویت در جامعه

دیگران مهم (Significant others) یا تأثیرگذار کسانی هستند که شخص به آنان توجهی خاص دارد و ارزیابی آنان، افعال امیال را پاداش می‌دهد. دیگری تعمیم یافته نیز عبارت از ادغام ارزیابی‌ها و ارزش‌های دیگران مؤثر و به‌ویژه دیگرانی که در نزد شخص مرجع محسوب می‌شوند (گرت و میلز، ۱۳۸۰: ۱۴۰). از دیدگاه «گرت و سوسی رایت میلز»، جامعه‌شناسان حوزه انتقادی، دیگران نقش اساسی در اجتماعی شدن افراد دارند. این دو معتقدند برای درک و شناخت آدمی چهار مفهوم مفید است. این چهار مفهوم تأثیر بسزایی از دیدگاه ما در اجتماعی شدن دارند.

- ارگانیزم

- ساختار روانی

- شخص

- خود ساختار منش (۱۳۸۰: ۵۶)

از طریق همانندسازی نگرش‌ها، علایق، رفتارها و لباس پوشیدن و الگوهای رفتار مادری خود را می‌گیرد. از دیدگاه «ماوسن»، همانندسازی با تقلید صرفاً تکرار واکنش‌های مشخص و قابل مشاهده دیگران است، حال آنکه همانندسازی ظریف است که به موجب آن کودک الگوهای کلی و گسترده تفکر را درونی می‌کند. همانندسازی نشان‌دهنده پیوند عاطفی شدید کودک با شخص است که با او همانندسازی کرده، حال آنکه تقلید چنین نیست، از دیگر جوانب مهم همانندسازی ادراک کودک از شباهت بین خود و شخص دیگر است و وقتی کودک به این شباهت پی برد، این اعتقاد در او ایجاد می‌شود که با آن الگو خصوصیات

مشترک دارد.

در جامعه ما، تحقق معنویت بخشی به بزرگان و یا افراد تأثیرگذاری برمی‌گردد که به عنوان الگو در نظام خانواده آمد و شد دارند و رسانه باید به این مهم در تحقق معنویت بپردازد. این الگوهای به ظاهر کوچک، ارزش‌سازهای واقعی هستند که باید در حوزه تربیت دینی به آن توجه داشت.

راه‌های میانه:

۲. نقش مدرسه و دانشگاه در تحقق معنویات عاشورایی

«مدرسه نهادی اجتماعی و نمایانگر فرهنگی است که مدرسه جزئی از آن است و به کودک جهان‌بینی، عادات و رسوم و مهارت‌ها و دانش خاص را منتقل می‌کند. مدرسه، نظام اجتماعی کوچکی است که کودک در آن قواعد اخلاقی، عرف اجتماعی، نگرش‌ها و شیوه‌های برقراری ارتباط با دیگران را می‌آموزد. مدرسه اغلب شبکه‌ای از گروه همسالان برای کودک و نوجوان مهیا می‌کند. نفوذی که مدرسه دارد همه به دلیل وجود شاگردان دیگر هم به دلیل وجود معلمان و برنامه‌ریزی درسی است» (ماوسن، ۱۳۶۸: ۴۸۵).

«تالکوت پارسونز» سه کارکرد مهم برای مدرسه قائل است: وظیفه اول مدرسه جامعه‌پذیر کردن نسل جدید با ارزش‌های مسلط جامعه، به‌ویژه با ارزش‌های محیط خارج از خانواده، به‌خصوص با ارزش‌های دنیای کار است. در مدرسه کودک ارزش‌های عام‌گرایی، عملکرد، ویژگی و بی‌طرفی عاطفی را درونی می‌کند این ارزش‌ها هستند که کودک با آنها در محیط خانوادگی کمتر ارتباط پیدا می‌کند. از این دیدگاه، مدرسه محیط جامعه‌پذیری اصلی برای انگیزه‌های اقتصادی، عقلانی است و ارزش‌های نوعی جامعه صنعتی است. کارکرد دوم مدرسه، تربیت و آماده‌سازی نیروی انسانی برای تصور مشاغل گوناگون در جامعه صنعتی است. کارکرد سوم مدرسه، در سطح آموزش عالی ارتباط تنگاتنگی با تحقیقات علمی دارد. از این دیدگاه، مدرسه محل خلاقیت، نوآوری و دگرگونی است، دانشگاه نه تنها انتقال دانش از نسلی به نسل دیگر است؛ بلکه محل تولید شناخت، نقد و بررسی شناخت‌های موجود و تفسیر مجدد آنهاست (روشه، ۱۳۷۶: ۶۹).

دانشگاه نیز کانون بزرگتری است که معنویت‌ها در آن تجلی

تفکرها اثر می‌گذارند. مفهوم نسبت‌های حسی به تعادل حواس ما اشاره می‌کند. فناوری به ویژه وجود رسانه‌ها موجب شده است تا افراد یک حس را بیشتر از سایر حواس مورد تأکید قرار دهند. از دیدگاه «نیل پستمن» در تاریخ بشری، این اولین باری است که انسان‌ها با این پدیده‌ها (رسانه) خو گرفته‌اند و به جای آنکه با جهان خارج ارتباط مستقیم و جدی برقرار کنند، این رابطه را از طریق تصاویر برقرار می‌کنند و به جای آنکه با جهان واقعی و خارج از ذهن روبرو شوند، با تصاویری از آن روبرو می‌شوند (پستمن، ۱۳۷۳: ۱۴).

یکی از راه‌های تحقق معنویت در جامعه امروز، استفاده از فرهنگ مجازی است که رسانه‌ها به ترویج آن می‌پردازند. رسانه‌های تصویری نقش اساسی در انتقال ارزش‌های بصری عاشورا دارند. آنها می‌توانند آنچه را که امروز واقعیت مجازی می‌نامند، در قالب فیلم و انیمیشن به تصویرسازی حرکت عاشورایی و حماسه حسینی کمک کنند. از حرکت امام حسین (ع) بعد از مراسم روز عرفه به سمت کربلا و شهادت همه یاران و اصحاب وی و اسارت خانواده وی تا دمشق و خطبه‌های غرای یک زن عاشورایی که زمینه‌ساز بیداری مردمی و قیام مختار شده است، می‌تواند در قالب فیلم و انیمیشن برای مردم و نسل کودک و نوجوان ما به تصویر کشیده شود. خونخواهی حسین (ع) عظمتی است که بعد از واقعه عاشورا یکی از آموزه‌های فراموش ناشدنی است که هنوز بعد از ۱۴۰۰ سال مردم کوفه و عراق در روز تاسوعا و عاشورا با مراسم ویژه خویش که بر سر و روی خود می‌زنند و هروله کنان در بین‌الحریمین می‌گردند، نشان از پشیمانی مردم امروز آن منطقه و شیعیان از درس ناآموختگی گذشتگان است که باعث شده است، فرزند پیامبر را به شهادت برسانند.

۴. کانون‌های فرهنگی - اجتماعی

مفهوم فرهنگی - اجتماعی (ocio - cultural) به خرده نظامی در نظام کل اجتماعی اشاره دارد که مبتنی بر ارزش‌ها و هنجارهاست. این مفهوم اگرچه تا حدودی روشن است؛ اما با کمی ابهام هم همراه است و گاه افراد را دچار مغالطه می‌کند. از دیدگاه آنتونی گیدنز، محیط فرهنگی که ما در آن متولد

حضور می‌یابد. دانشگاه فقط عرصه علم‌اندوزی نیست؛ بلکه عرصه تمرین معنویت برای مدیریت جامعه فرداست که نیازمند آن است جوانان به این مهم هدایت شوند.

براین اساس می‌توان گفت که مدرسه و دانشگاه، یکی از راه‌های تحقق معنویت در جامعه اسلامی است و باید به آن به عنوان یک واسطه و راه توجه ویژه شود و فرهنگ عاشورایی در محیطی که هم معلم و هم فضا می‌تواند نقش اساسی را بازی کند، باید به آن توجه داشت.

۳. رسانه‌ها و آموزه‌های عاشورایی

رسانه‌ها در عصر حاضر در صدر همه راه‌های تحقق فرهنگ عاشورایی قرار دارند. «رسانه‌های جمعی از قبیل روزنامه، نشریات ادواری و مجلات، رادیو و تلویزیون، نگرش‌ها و بینش‌های مردم را عمیقاً تحت تأثیر قرار می‌دهند. آنها انواع گوناگون اطلاعات را که افراد به گونه دیگری کسب نخواهند کرد، انتقال می‌دهند» (گیدنز، ۱۳۷۳: ۸۷).

تغییرات اجتماعی زندگی امروزی، فرایندهای هویت‌یابی را دچار مشکلات دو چندان کرده و نقش اساسی در شکل‌گیری شخصیت دارند. با ظهور تکنولوژی پیشرفته صوتی-تصویری (Audio - Visual) دیگر همه به انواع نرم‌افزارها مجهز و در همه امور از آن استفاده می‌کنند. رسانه‌ها تار و پود نمادین زندگی اجتماعی ما را تشکیل می‌دهند. ارتباطات الکترونیکی حتی در دسترس کسانی که کاملاً بی‌سوادند قرار دارد، تا جایی که در دوره افتاده‌ترین نواحی کشورهای جهان سوم، یافتن مردمی که رادیو و تلویزیون دارند امری عادی است (همان، ۸۸).

نوجوانان، از دوران کودکی تلویزیون تماشا می‌کنند. آنها می‌توانند از تلویزیون هم رفتار جامعه‌پسند و هم رفتار پرخاشگرانه بیاموزند (ماوسن، ۱۳۶۸: ۵۱۵).

«مارشال مک لوهان» با بیان اینکه، رسانه همان پیام است اشاره به همین معنای اثر رسانه‌ها دارد. از دیدگاه وی، اثر فناوری در سطح عقاید یا مفاهیم رخ نمی‌دهد؛ بلکه نسبت‌های حسی با الگوی درک را به‌طور مداوم و بدون مقاومت عوض می‌کند. به نظر وی، مهم‌ترین اثر رسانه‌های این است که بر عادات، درک و

می‌شویم و رشد می‌کنیم بر رفتار ما تأثیر می‌گذارد، به نظر می‌رسد که هیچ‌گونه فردیت یا اراده آزادی برای ما باقی نمی‌گذارد؛ اما در اصل این طور نیست ما با همه شرایط موجود می‌توانیم محیط دیگری، برای خود بسازیم (کیدتر ۱۳۷۳: ۹۵).

به نظر پارسونز، حفظ موجودیت الگویی (Pattern maintenance) یعنی حفظ و نگهداری الگوهای فرهنگی بنیانی، یکی از عملکردهای هر سازمان اجتماعی است که این نقش را آموزش و پرورش و جامعه‌پذیری با میانجیگری خانواده در جوامع بزرگتر ایفا می‌کنند (توسلی، ۱۳۷۳: ۲۵۳-۲۴۷).

پارسونز در نگرش به تأثیرگذاری خرده فرهنگ‌ها بر راه‌ها و اهداف اشاره می‌کند و اعلام می‌کند که در نهایت انسان و راه‌هایی که انتخاب می‌کند و اهدافی که بشر برمی‌گزیند، متأثر از عناصر مادی و غیرفرهنگ و روابط حاکم بر آن و نظام اجباری اجتماعی است (تنهایی، ۱۳۷۴).

مسجد بزرگترین مرکز کانون فرهنگی در محلات است و مراکز دیگر نیز جای خود دارد. این کانون‌های فرهنگی، مرکز تربیت معنوی در یک جامعه اسلامی است و باید از همه جنبه‌ها جدی گرفته شود. در یک جامعه اسلامی، انعکاس فعالیت‌های کانون‌ها را نیز در رسانه و یا در مدرسه و اجتماعات محلی نیز باید جدی گرفت تا شاهد تحقق معنویت عاشورایی در جامعه باشیم.

۵. سازمان‌های فرهنگی دینی

دین‌باوری که همانا اعتقاد داشتن به مرکزیت خدایی همه جا حاضر است، همیشه با فرهنگ ایرانی همراه بوده است، از سوی دیگر توجه کنیم که دین به عنوان مجموعه پیچیده‌ای از وحی، آموزه، کلام، فلسفه، عرفان و بالاتر از همه اخلاق گفته می‌شود به زبان دیگر، دین به عنوان الگوهای اندیشه، رفتار فرهنگ مبتنی بر وحی اتلاق می‌شود که معتقد است زندگی در چارچوب و براساس وحی موجب آرامش دنیا و رستگاری ابدی می‌شود (رجایی، ۱۳۸۲: ۱۰۹).

ایرانیان به دو جنبه دینی بها می‌دادند و خواستار آن بودند؛ بنابراین وقتی که این دو جنبه، وحدانیت و برابری در دوران ساسانیان به زوال رفت و آن را در مرکز اندیشه توحید اسلامی

یافتند، به اسلام گرویدند (همان، ۱۳۲).

سازمان‌های فرهنگی دینی، همچون سازمان تبلیغات اسلامی، اوقاف، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی چه در داخل و خارج از کشور نقش اساسی در معنویت‌بخشی به جامعه و ترویج فرهنگ عاشورایی دارند. آنها می‌توانند با تدوین استراتژی مناسب تبلیغی و با مخاطب‌شناسی لازم راه‌های تحقق معنویت را تسهیل کرده و به عاشورایی شدن جامعه کمک کنند.

طبیعی است وظیفه این سازمان‌ها هدف‌گذاری صحیح، برنامه‌ریزی لازم و تحقق راه‌های این اهداف است که نیازمند برنامه‌ریزی، مخاطب‌شناسی، نیازسنجی و شیوه‌های مؤثر تبلیغی هستند تا رسانه‌هایی مانند صدا و سیما مؤثر باشند.

راه‌های کلان

۶. حکومت دینی و تبلیغ فرهنگ عاشورایی

حکومت مفهومی فراتر از دولت است و به تمام شرایط فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جامعه که مبتنی بر ارزش‌ها و اعتقادات یک گروه - الهی یا غیر الهی - که سعی دارند در قالب قوانین و هنجارها و در قالب نهاد و سازمان‌ها به جامعه بقبولانند، گفته می‌شود. حکومت‌ها، بنابر ماهیت خویش، دولت و قوای دیگر را شکل می‌دهند و با آموزه‌های خود در قالب نظام‌های آموزشی، تربیتی، فرهنگی و... به تحقق معنویات کمک می‌کنند. دولت به عنوان کانون اصلی فعالیت‌های اجرایی و تحقق عینی عدالت در هر جامعه نقش اساسی در فرهنگ‌سازی دارد. اگر این فرهنگ‌سازی در راستای آموزه‌های عاشورا باشد، دولت می‌تواند نقش بی‌بدیلی را در این راستا داشته باشد. دولت‌ها با آماده‌سازی فرصت‌های لازم آموزشی، تربیتی و فرهنگی مردم را و اقشار مختلف جامعه بخصوص جوانان را برای آموزه‌های عاشورا فراهم می‌کنند. آموزه‌هایی که به ما درس از خودگذشتگی و شهادت در راه اهداف متعالی و آرمانی دینی را به ما منتقل می‌کنند.

۷. دولت اسلامی

دولت، نهاد رسمی حکومت و نماینده اجرایی جامعه اسلامی است. در اسلام دین و دولت جدایی‌ناپذیرند و تثبیت آن و نیز ترویج

دعوت، مهم‌ترین اهداف برپایی نظام اسلامی است. دولت اسلامی مبتنی بر سه رکن مسئولیت حاکم، وحدت امت و احترام به اراده امت و اصول اساسی آن است که براساس عدالت، آزادی و جهاد است. سه ویژگی برای دولت اسلامی می‌توان برشمرد که عبارتند از: دعوت، جهان‌شمول، شرعی و در این راستا، چهار وظیفه نیز برای آن احصا می‌کند: برپایی نظام سیاسی، تحقق عدالت در عرصه فردی، توجه به خانواده، نشر و ترویج دعوت و جهاد.

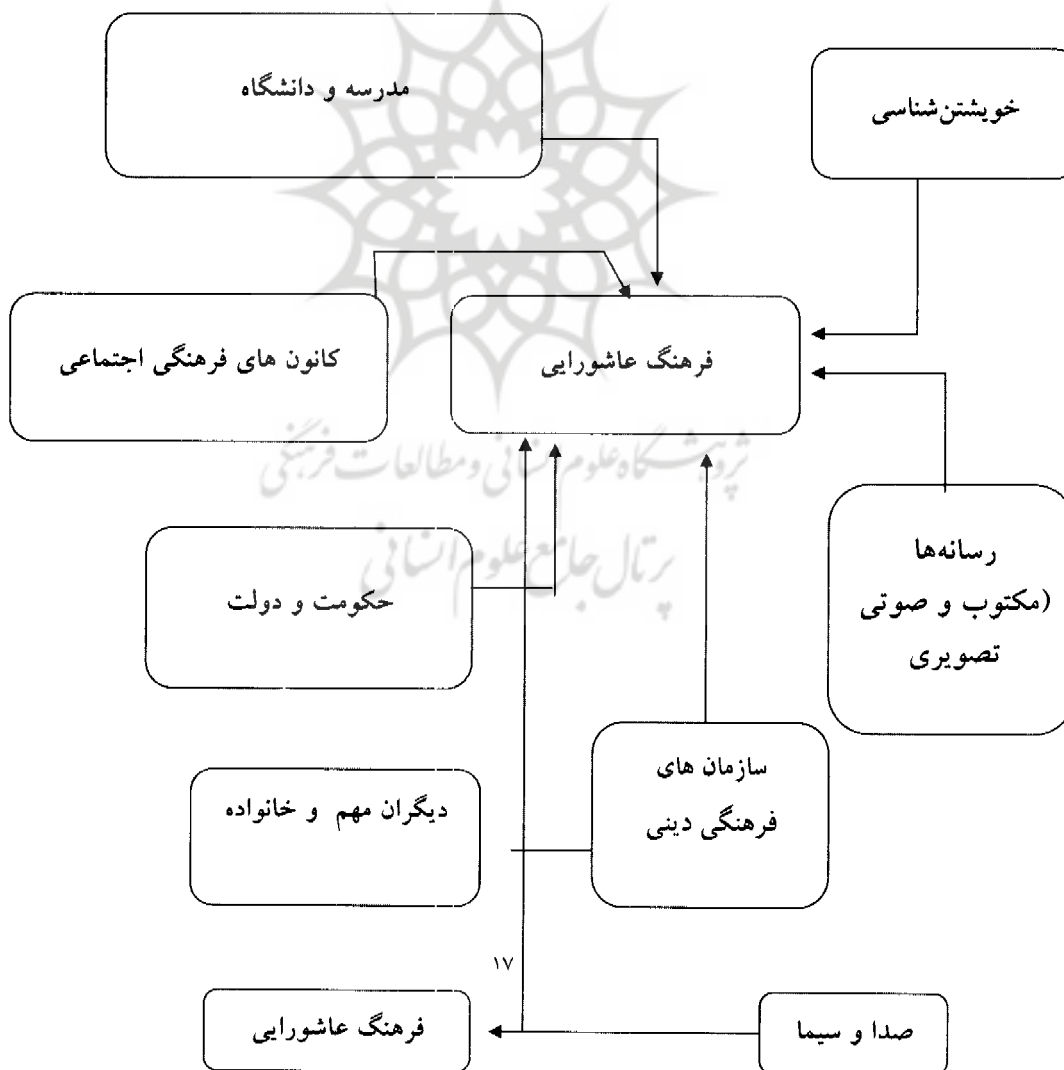
در جامعه اسلامی ما، دولت موظف است با تدوین سیاست‌های فرهنگی مناسب و اهداف متعالی اسلامی در تعامل با سازمان‌های مستقل فرهنگی از قبیل صدا و سیما و دیگر ادارات به ترویج فرهنگ عاشورایی کمک کند. این مهم خود دنباله‌دار است که پرداختن به آن، یک طرح دیگر نیازمند است.

راهکارها
راهکارهای عملی زدودن خرافات و بدعت‌ها از چهره مقدس فرهنگ عاشورا (این قسمت با تغییر و تبدیل از مقاله آقای مزروعی برگرفته شده که در منابع آمده است).

۱. تحلیل تکوین و ساختاری و کاربردی و آینده‌نگر فلسفه قیام عاشورا در ابعاد فرهنگی، تاریخی، اجتماعی و سیاسی تعمیق، بسط و گسترش آن.

۲. استفاده متناسب از تکنولوژی مناسب رسانه‌ای و آموزشی در مراکز آموزشی اعم از متوسطه و عالی و رسانه‌های جمعی به‌خصوص صدا و سیما و مطبوعات به‌گونه‌ای که هم متضمن ارتقای سطح معلومات مخاطبین و هم حداکثر بهره‌گیری از منابع غنی و مستند باشد.

مدل اولیه نهادهای مؤثر در تحقق فرهنگ عاشورایی

است و هدف این مقاله پرداختن به راه‌های تحقق است که مورد توجه قرار گرفته است.

در بررسی واقعی‌ای که در روز عاشورا رخ می‌دهد به نوعی با یک جوشش و طغیان روبرو هستیم که مانند هر جوشش انسانی شکلی از عشق در آن وجود دارد. کمیت و کنترل‌پذیری این عشق، معمولاً مهم و غیرقابل تعیین است؛ به طوری که گاهی رستگاری را نیز می‌توان از بیدادگری و ستمگری قومی دیگر نتیجه گرفت؛ با این وصف نمی‌توان طغیان و شورش بر آرزومندی مادی و انکار هستی خویش را دلیلی بر حقانیت یک واقعه تاریخی برای الگو شدن دانست. طغیان یا فتحی تمام است همراه با ویرانگری و یا شکستی تلخ همراه با نابود شدن و این به هیچ وجه امری حسابگرانه نیست.

عاشورا در فرهنگ ما در جهت تحقق معنویت فقط یک حادثه نیست؛ بلکه یک فرهنگ است برای اجرای امر به معروف و نهی از منکر. ملت ما برگرد در و دیوار این حرکت امام حسین (ع) فرهنگ ساخته است و به آن به عنوان یک حادثه نمی‌نگرد؛ بلکه یک واقعه‌ای است که برای ما شور و شعور را با هم گره زده و تبدیل به یک آموزه شده است.

آموزه‌ای که انسان‌ساز و حرکت‌آفرین است و معنابخش زندگی. زندگی یک شیعه حسینی که متأثر از قیام امام حسین (ع) است، فرهنگ عاشورایی ما را شکل می‌دهد و با این تفسیر عاشورایی ما شکل می‌گیرد.

در این مقاله به شیوه کارکردی، راه‌های تحقق فرهنگ عاشورایی به سه دسته خرد، میانه و کلان تقسیم شد که در تحقق آموزه‌های عاشورا مؤثر است. این سه سطح جدا از یکدیگر نیستند و تفکیک این سه سطح فقط به منظور تحلیل کارکردی است که نشان داده شود که چگونه می‌توان تصویری از اجزاء در فرایند راه‌های انتقال ارزش‌ها در جامعه داشت. انسجام منطقی این سه سطح در کلیت آنهاست که همه آنها به عنوان یک مجموعه شناخته شده و بطور مثال می‌توان اثرات خانواده را در خویش‌شناسی دید و یا اثرات رسانه را به عنوان یک راه مؤثر در همه مجموعه‌های دیگر دید که چگونه رسانه‌های نوین و یا فراگیر بر مدرسه، دوستان و یا کانون‌های فرهنگی جامعه مؤثرند.

۳. بکارگیری اندیشه‌های تعمقی خویش‌شناسی در زندگی شیعیان و فرصت‌های متعالی به خانواده و گروه‌های مهم در جامعه

۴. اتخاذ سیاست‌های تشویقی و انگیزش در چارچوب اهداف برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در زمینه «توسعه مشارکت‌های مردمی در عرصه فرهنگ دینی»، برنامه‌ریزی و اقدام‌های لازم برای حمایت از هیئت‌های مذهبی و تشکل‌های دینی با رویکرد بهبود کیفیت فعالیت‌ها و پرهیز از خرافات و انحرافات باشد.

۵. ایجاد زنجیره‌های همگون از گروه‌های مرجع تأثیرگذار و تأثیرپذیر که در تعامل با یکدیگر بدون بوجود آوردن بحران ناشی از حساسیت در جهت گسترش فرهنگ اصیل عاشورا و «پرهیز از خرافات و بدعت‌ها» رهنمون شوند.

۶. توسعه و حمایت آموزشی و پژوهشی از زیرساخت‌های فکری و مولد فرهنگ اصیل عاشورایی.

۷. رویکرد آموزشی و فرهنگی به مقوله خرافات و بدعت‌ها و شناخت ماهیت آسیب‌ها و مصادیق آن و تبیین روش‌های مناسب برای کاهش خرافات و بدعت‌ها و ترمیم آسیب‌ها با استفاده از منابع معتبر و غنی.

۸. تبیین نقش عوامل فرهنگی، تاریخی، کلامی و سیاسی در زمینه پیدایش تحریفات و بدعت‌ها.

۹. تعامل با مخاطبین در زمینه شناخت آسیب‌ها.

۱۰. تعمیق و عمق بخشیدن سطح معلومات و اطلاعات

مخاطبین در حوزه فرهنگ عاشورا.

۱۱. تعریف روش‌های فرهنگی مقابله با تحریفات و

بدعت‌ها (مزروعی، ۱۳۸۹).

نتیجه‌گیری

مهندسی فرهنگی که گام حساب شده و سنجیده برای تحقق بهینه ارزش‌ها در جامعه است، زمینه‌ای را فراهم می‌کند که یکی از مهمترین ارزش‌های فرهنگی ما شیعیان لباس تحقق بیوشد. در مهندسی فرهنگی، یکی از زمینه‌های اساسی تحقق ارزش‌ها، راه‌هاست که زمینه را برای اجرایی شدن اهداف فراهم می‌کند. در مهندسی فرهنگی به سه امر مهم توجه می‌شود که غفلت شده

• جنکینز، ریچارد. (۱۳۸۰). هویت اجتماعی. ترجمه تورج یاراحمدی. تهران: نشر شیرازه.

• چلبی مسعود. (۱۳۸۱). بررسی تجربی نظام شخصیت در ایران. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

• رحایی، فرهنگ. (۱۳۸۲). مشکله هویت ایرانیان امروز. تهران: نشر مرکز.

• شولتز و شولتز. (۱۳۷۹). روان‌شناسی شخصیت. ترجمه یحیی سیدمحمدی. تهران: نشر ویرایش.

• ریتزر جورج. (۱۳۷۴). نظریه‌های جامعه‌شناسی دوران معاصر تهران: نشر علمی.

• شرفی، محمدرضا. (۱۳۷۹). جوان و بحران هویت. تهران: نشر سروش.

• کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰). عصر اطلاعات، جلد دوم. ترجمه حسن چاوشیان. تهران:

• گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صوری. تهران: نشر نی.

• گرت، هانس ویسی رابت میلز. (۱۳۸۰). منش فرد و ساختار اجتماعی. ترجمه اکبر افسری. تهران: نشر آگه.

• همیلتون، هلمکم. (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی دین. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر تپیان.

• ماوسن، بل هنری و دیگران. (۱۳۶۸). رشد شخصیت کودک. ترجمه مهشید پاسایی. تهران: نشر مرکز.

• محدثی، جواد. (۱۳۸۷). درس‌ها و پیام‌های عاشورا. تهران: پژوهشکده تحقیقات اسلامی.

• مزروعی، علیرضا (۱۳۸۹). مهندسی فرهنگ عاشورایی. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.

• مطهری، مرتضی (۱۳۸۷). حماسه حسینی. تهران: پژوهشکده تحقیقات اسلامی. www.irna.ir/View/FullStory/?NewsId=859096&

خوبستن‌شناسی، خانواده و گروه‌های دوستان در سطح خرد
قرار می‌گیرند.

مدرسه، رسانه و کانون‌های فرهنگی تربیتی در سطح میانه
قرار می‌گیرند.

دولت و حکومت و نهادهای کلان فرهنگی سیاسی در سطح
کلان قرار می‌گیرند.

در جامعه اسلامی ما، دولت موظف است با تدوین سیاست‌های
فرهنگی مناسب و اهداف متعالی اسلامی در تعامل با سازمان‌های
مستقل فرهنگی از قبیل صدا و سیما و دیگر ادارات به ترویج
فرهنگ عاشورایی کمک کند.

منابع:

• برگبر، پیتر و توماس لاکمن. (۱۳۷۵). ساخت اجتماعی واقعیت. ترجمه فریبرز
مجیدی. تهران: انتشارات علمی - فرهنگی.

• بدار، لوک و دیگران. (۱۳۸۰). روان‌شناسی اجتماعی. ترجمه دکتر حمزه گنجی،
تهران: نشر ساوالان.

• نتهایی، ح. ا. (۱۳۷۴). درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی. گناباد: نشر
مردیز.

• خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۷). درس‌ها و عبرت‌های عاشورا. تهران: پژوهشکده
تحقیقات اسلامی.

• خدایاری فرد، محمد. (۱۳۸۰). مسائل نوجوانان و جوانان. تهران: مجله انجمن اولیاء
و مربیان.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی